

NÔNG NGHIỆP ĐA CHỨC NĂNG HAY NÔNG NGHIỆP ĐA GIÁ TRỊ? TỔNG QUAN VỀ CÁCH TIẾP CẬN VÀ GIẢI PHÁP TRIỂN KHAI Ở VIỆT NAM^(*)

Nguyễn Thị Thu Quỳnh^{1*}, Nguyễn Quốc Ngữ²

¹Học viện Nông nghiệp Việt Nam

²Đại học Thành Đông

*Tác giả liên hệ: nttquynh@vnua.edu.vn

Ngày nhận bài: 19.02.2024

Ngày chấp nhận đăng: 24.06.2024

TÓM TẮT

Nông nghiệp đa chức năng theo cách tiếp cận của các nước trên thế giới hay nông nghiệp đa giá trị theo cách tiếp cận của Việt Nam trong giai đoạn gần đây được coi là hướng đi bền vững của ngành nông nghiệp trước bối cảnh thách thức ngày càng gia tăng. Trên cơ sở tổng hợp, phân tích, so sánh các tài liệu nghiên cứu khoa học trong và ngoài nước, bài báo khuyến nghị các nhà hoạch định chính sách áp dụng trình tự ba cách tiếp cận theo: đối tượng hưởng lợi, thị trường và chức năng để xây dựng quan điểm, mục tiêu và giải pháp chiến lược cho phát triển nông nghiệp đa giá trị ở Việt Nam với những ưu tiên cụ thể. Quan điểm bao trùm cần được nhấn mạnh đó là phát triển nông nghiệp đa giá trị là nhiệm vụ của cả xã hội, cần được thực hiện thông qua phát triển liên kết chặt chẽ giữa các tác nhân liên quan. Giải pháp chủ yếu được đề xuất là cần tập trung hỗ trợ, nâng cao nhận thức và năng lực quản trị của các hộ nông dân theo hướng hỗ trợ họ thực hiện hiệu quả các chiến lược: mở rộng, tái cơ cấu và gia tăng chiều sâu các hoạt động sản xuất và kinh doanh nông nghiệp.

Từ khóa: Nông nghiệp đa giá trị, nông nghiệp đa chức năng, phát triển bền vững.

Multi-Functional Agriculture or Multi-Value Agriculture? Approaches and Solutions for Implementation in Vietnam

ABSTRACT

Multifunctional agriculture widely mentioned in the international literature is closely related to the multivalue agriculture direction in Vietnam recently in terms of a sustainable direction for agriculture in the context of increasing challenges. Based on the synthesis, analysis, and comparison of domestic and foreign scientific research documents, the article recommends that policymakers should apply a sequence of 03 approaches in order: by beneficiaries, by market, and by functions to build up perspectives, goals, and strategic solutions for multi-value agricultural development in Vietnam with specific priorities. The overarching perspective that needs to be emphasized is that developing multi-value agriculture is the task of the whole society, which needs to be implemented by developing close links between relevant actors. The key solutions are to support and raise awareness, and management skills of farm households to effectively implement combination strategies of expanding, restructuring, and increasing the depth of agricultural production and business activities.

Keywords: Multivalue agriculture, multifunctional agriculture, sustainable development.

1. ĐẶT VẤN ĐỀ

Nông nghiệp không chỉ là một ngành sản xuất truyền thống, mà ngày càng thể hiện vai trò quan trọng trong sự phát triển của các nền kinh tế thông qua thực hiện nhiều chức năng, đóng góp thêm nhiều giá trị (Cairol & cs., 2009).

Việc nhìn nhận các vai trò khác nhau của ngành nông nghiệp đã được các nhà khoa học, chuyên gia và nhà hoạch định chính sách ở nhiều nước trên thế giới đề cập đến từ những năm 1970 (Song & cs., 2020). Theo Sivini & Vitale (2023), khái niệm nông nghiệp đa chức năng (Multi-Functional Agriculture - MFA) đã được đưa ra từ

(*): Đây là sản phẩm của đề tài KX04.20/21-25

c cuối những năm 1990, là chủ đề của nhiều cuộc tranh luận khoa học gắn với các vấn đề liên quan đến việc chuyển đổi mô hình sản xuất nông nghiệp và hướng tới mục tiêu phát triển bền vững ở các vùng nông thôn trên thế giới. Theo nghĩa rộng, khái niệm nông nghiệp đa chức năng đề cập đến vai trò của ngành nông nghiệp ngoài việc sản xuất lương thực, thực phẩm và các nguyên liệu thô khác, còn có thể cung cấp nhiều dịch vụ khác, chẳng hạn như dịch vụ liên quan đến du lịch, giáo dục, quản lý tài nguyên thiên nhiên và duy trì cảnh quan (Sakuyama, 2003; Jung, 2020; Pradhan & cs., 2023).

Trong những năm qua, nông nghiệp Việt Nam đã liên tục phát triển cả về quy mô và chất lượng, khẳng định vị thế quan trọng, là trụ đỡ của nền kinh tế, bảo đảm vững chắc an ninh lương thực quốc gia và xuất khẩu, đóng góp vào an ninh lương thực thế giới (Ban chấp hành Trung ương khóa XIII, 2022). Tốc độ tăng trưởng của ngành vẫn duy trì ở mức khá: năm 2021 đạt 3,27%; năm 2022 đạt 3,36%; năm 2023 đạt 4,13%; cao hơn so với tốc độ tăng trưởng trung bình của nền nông nghiệp thế giới (2%) (Tổng cục Thống kê, 2021; 2022; 2023). Việt Nam đã xuất khẩu nhiều mặt hàng lương thực thực phẩm ra thị trường thế giới, trong đó mỗi năm xuất khẩu trên 6 triệu tấn gạo, cung cấp khoảng 12-15% lượng gạo xuất khẩu trên toàn thế giới (Bộ NN&PTNT, 2021; OECD & FAO, 2023). Nông sản Việt Nam đã và đang được xuất khẩu sang 190 quốc gia và vùng lãnh thổ, đem lại nguồn thu ngoại tệ đáng kể cho nền kinh tế. Điển hình như trong năm 2022, giá trị kim ngạch xuất khẩu nông sản Việt Nam đạt mức cao kỷ lục trên 53,22 tỷ USD, chiếm 14,33% tổng giá trị kim ngạch xuất khẩu (Tổng cục Thống kê, 2023). Cũng nhờ sự phát triển của ngành nông nghiệp, đời sống hộ nông dân cũng có nhiều cải thiện: thu nhập tăng, tỷ lệ hộ nghèo giảm nhanh, an sinh xã hội được bảo đảm (Tổng cục Thống kê, 2021). Tuy nhiên, nhiều giá trị khác của ngành nông nghiệp vẫn còn tiềm năng cho khai thác. Du lịch nông nghiệp không chỉ mang lại thu nhập cho người dân, lợi ích kinh tế cho địa phương, mà còn tạo ra những giá trị vô hình khác như góp phần quảng bá hình ảnh, văn hoá, con người Việt Nam, góp phần bảo

vệ cảnh quan thiên nhiên nhưng chưa được xúc tiến, quảng bá, quan tâm đúng mức (Trung tâm Thông tin du lịch, 2023). Ngành nông nghiệp của Việt Nam chưa gắn bó với công nghiệp thành một hệ thống để bổ sung, hỗ trợ nhau cùng phát triển (Trần Đức Viên, 2023). Mặt khác, ngành nông nghiệp đang phải đối mặt với nhiều khó khăn như cạnh tranh do tác động của công nghiệp hoá, đô thị hoá hay thiệt hại do diễn biến của biến đổi khí hậu, sự thay đổi của thị hiếu người tiêu dùng làm giảm các giá trị đóng góp của ngành (Bộ NN&PTNT, 2021; Nguyễn Thị Thu Quỳnh & cs., 2022). Tất cả những vấn đề trên cho thấy cần thiết phải xác định lại con đường phát triển bền vững cho ngành nông nghiệp Việt Nam theo hướng gia tăng các giá trị truyền thống, khai thác thêm các giá trị mới của ngành. Trong những năm gần đây, Đảng ta đã xác định mục tiêu “Phát triển nhanh và bền vững nông nghiệp, kinh tế nông thôn góp phần duy trì sự phát triển với tốc độ cao, bền vững của nền kinh tế, đảm bảo vững chắc an ninh lương thực quốc gia, tạo việc làm tại chỗ, nâng cao thu nhập và cải thiện nhanh điều kiện sống của nông dân tiệm cận điều kiện ở các đô thị và ở một nước phát triển, đảm bảo công bằng xã hội, quốc phòng an ninh, bảo vệ môi trường sinh thái, ứng phó hiệu quả với biến đổi khí hậu” (Ban chấp hành Trung ương khóa XIII, 2022). Mục tiêu đó còn được nhấn mạnh thông qua quan điểm về “nông nghiệp đa giá trị”. Theo Lê Minh Hoan (2021) “với cách tiếp cận “đa giá trị”, tất cả các vấn đề của ngành nông nghiệp, đều có thể được quan sát, nhìn nhận trong tổng thể của sự kết nối, của tính đa công dụng, đa chức năng, đa mục tiêu”. Như vậy, có thể thấy quan điểm về “nông nghiệp đa giá trị” của Việt Nam rất tương đồng với quan điểm về “nông nghiệp đa chức năng” trên thế giới, cùng hướng tới thực hiện đa chức năng, đem lại đa giá trị đóng góp cao hơn cho nền kinh tế. Nông nghiệp đa chức năng hay nông nghiệp đa giá trị được xác định là một hướng đi bền vững của ngành nông nghiệp nói riêng và đóng góp cho ba trụ cột của phát triển bền vững ở mỗi quốc gia nói chung về kinh tế, xã hội và môi trường trước bối cảnh ngày càng gia tăng các thách thức như hiện nay (Cairol & cs., 2009; Song & cs., 2020;

Tran Cong Thang, 2024). Vậy hiểu thế nào là nông nghiệp đa giá trị?

Tổng quan nghiên cứu cho thấy, cách tiếp cận, quan điểm và chính sách về phát triển nông nghiệp đa chức năng, nông nghiệp đa giá trị rất đa dạng (Sakuyama, 2003; Cairol & cs., 2009; Jung, 2020; Pradhan & cs., 2023). Do vậy, nghiên cứu này sẽ đi vào tổng hợp các quan điểm, góc nhìn và kinh nghiệm triển khai ở các nước, từ đó đề xuất một số giải pháp cần thiết để thực hiện mục tiêu chiến lược phát triển bền vững nông nghiệp đa giá trị cho Việt Nam trong giai đoạn tới. Phương pháp sử dụng là phương pháp nghiên cứu tại bàn (desk research methodology) để tìm kiếm các tài liệu liên quan đến các thuật ngữ “multifunctional agriculture - nông nghiệp đa chức năng”, “multivalue agriculture - nông nghiệp đa giá trị” trên các cơ sở dữ liệu Taylor & Fancis Online, Proquest và Science Direct từ giai đoạn 2000 đến nay.

2. CÁCH TIẾP CẬN VỀ NÔNG NGHIỆP ĐA GIÁ TRỊ

Theo kết quả tìm kiếm của tác giả trên các cơ sở dữ liệu trực tuyến trên thì thuật ngữ “nông nghiệp đa chức năng” được đề cập đến nhiều hơn là thuật ngữ “nông nghiệp đa giá trị”. Tuy nhiên, hai khái niệm này không có sự khác biệt nhiều về ý nghĩa. Theo Sivini & Vitale (2023), khái niệm “nông nghiệp đa giá trị” về bản chất chính là “nông nghiệp đa chức năng” (MFA). Ba cách tiếp cận sau đây sẽ làm rõ bản chất của nông nghiệp đa giá trị.

2.1. Tiếp cận theo chức năng

Nếu như “chức năng” thể hiện các hoạt động, hành động mà các đơn vị sản xuất nông nghiệp thực hiện hoặc tham gia thì “giá trị” đề cập đến những kết quả mà các hoạt động, hành động đó đóng góp cho việc thoả mãn các nhu cầu của con người và sự phát triển của nền kinh tế - xã hội ở các nước. Thông qua việc thực hiện các chức năng khác nhau của ngành, nông nghiệp đã đem lại các giá trị tương ứng phục vụ đời sống của con người. Nazzaro & Marotta (2010) cho rằng nông nghiệp đa chức năng có nghĩa là tạo ra một “danh mục giá trị - value portfolio”,

bao gồm các giá trị truyền thống của sản phẩm lương thực, thực phẩm mang lại, công thêm với giá trị gia tăng của các hoạt động liên quan, mở rộng (doanh thu từ xuất khẩu nông sản, doanh thu từ hoạt động du lịch, hay doanh thu từ sản phẩm phụ phẩm của nông nghiệp...) và giá trị vô hình của các ngoại ứng tích cực mà ngành tạo ra (cảnh quan, đa dạng sinh học...).

Cristian & Sorinel (2012) cũng nhấn mạnh về bản chất, nông nghiệp là đa chức năng. Đầu tiên, nông nghiệp có chức năng chính là sản xuất ra các loại thực phẩm dưới dạng thô (chưa qua chế biến) hoặc cung cấp nguyên vật liệu cho ngành công nghiệp chế biến. Tiếp đến, nông nghiệp cũng đóng vai trò quan trọng trong quản lý môi trường tự nhiên (nước, đất đai, đa dạng sinh học, không khí). Ngoài ra, nông nghiệp còn góp phần quan trọng trong việc tạo môi trường cảnh quan và phát triển khu vực nông thôn.

Theo Harris & Fuller (2014), mục tiêu mà nền nông nghiệp thế giới đang hướng tới trong giai đoạn hiện nay, không chỉ làm ra đa dạng sản phẩm mà còn tạo việc làm, thu nhập cho người lao động, đồng thời hướng tới bảo vệ tài nguyên và môi trường sinh thái cũng như các giá trị văn hóa. Thực tế, vai trò về xã hội và môi trường của nông nghiệp ngày càng được chú trọng hơn. Nông nghiệp hiện đại còn hướng tới phát triển theo chuỗi giá trị, chú trọng các khâu sau thu hoạch và dịch vụ liên quan để nâng cao giá trị gia tăng. Mô hình nông nghiệp gắn liền với các ngành nghề khác như nông nghiệp tuần hoàn, du lịch nông nghiệp, nông nghiệp sinh thái đã làm thay đổi quan điểm nhìn nhận về vai trò và phạm vi hoạt động của lĩnh vực nông nghiệp. Về mặt cảnh quan, nông nghiệp giúp đáp ứng các nhu cầu cơ bản của con người và nền văn minh của họ bằng cách cung cấp môi trường cảnh quan tươi mát, đẹp mắt.

Theo Musa (2018), nông nghiệp còn có chức năng giải trí, hay mang lại giá trị tinh thần. Theo đó, đôi mắt và tâm trí của người nông dân được xoa dịu bởi những thay đổi năng động từ màu xám (đất trống) sang màu xanh lá cây (cây trồng đang phát triển) sang màu vàng (cây trồng trưởng thành) và màu sắc sặc sỡ (khi vào vụ thu hoạch).

Tổng hợp các quan điểm khác nhau trên có thể thấy nông nghiệp ngày nay đã và đang thực hiện các chức năng quan trọng khác nhau trong phục vụ đời sống của con người cũng như đóng góp vào sự phát triển chung của nền kinh tế - xã hội (Hình 1). Song & cs. (2020) nhấn mạnh rằng nông nghiệp đa chức năng là mô hình hiệu quả để đạt được mục tiêu phát triển bền vững ngành nông nghiệp cũng như khu vực nông thôn bởi lẽ nó có thể tạo ra ba nhóm giá trị cốt lõi: kinh tế, xã hội và môi trường.

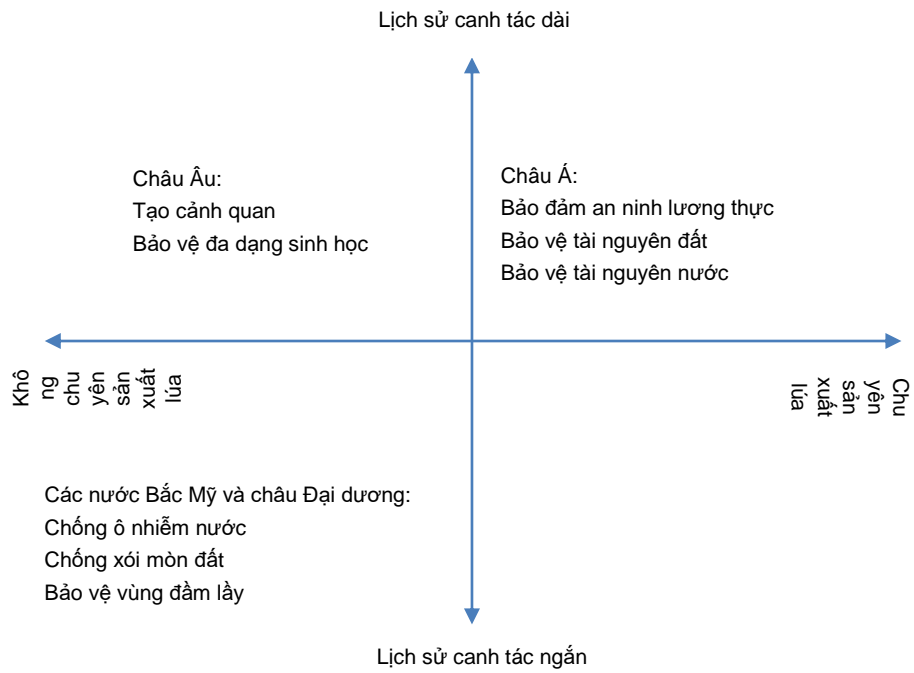
2.2. Tiếp cận thị trường

Trong khung phân tích của OECD (2001), nông nghiệp đa chức năng có nghĩa là có thể sản xuất ra đồng thời cả những loại hàng hoá được trao đổi và có giá trị thị trường và những loại phi hàng hoá không có giá trị thị trường. Các đầu ra hàng hoá, là những sản phẩm được sản xuất và tiêu thụ trên thị trường, có giá trị thị trường cụ thể (thường được biểu hiện dưới dạng một đơn vị tiền tệ và được xác định thông qua quan hệ cung cầu) như: giá trị của các loại nông sản, giá trị của các phụ phẩm nông

nghiệp... Bên cạnh đó, các đầu ra phi hàng hoá - là những sản phẩm, dịch vụ mà giá trị của nó không được xác định một cách cụ thể và không được trao đổi trực tiếp trên thị trường. OECD (2001) và Nazzaro & Marotta (2010) đều nhấn mạnh rằng các loại sản phẩm phi hàng hoá mang đặc điểm của hàng hoá công cộng và có thể gây ra ngoại ứng tích cực hoặc tiêu cực cho cộng đồng xã hội và môi trường sống của con người. Các giá trị phi hàng hoá của sản phẩm nông nghiệp được cho là bao gồm: đảm bảo an ninh lương thực, xóa đói, giảm nghèo, bảo vệ môi trường, phúc lợi động vật và phát triển nông thôn. Các loại hàng hoá này còn được gọi bằng thuật ngữ - hàng không kinh doanh (hàng hoá phi thương mại) (Song & cs., 2020). Khái niệm này được quy định rõ ràng trong Hiệp định Nông nghiệp của WTO (AOA) và cũng được nhắc lại trong Tuyên bố cấp Bộ trưởng Doha của WTO năm 2001 (Sakuyama, 2003). Nghiên cứu cũng chỉ ra ở các nước ở các khu vực khác nhau quan tâm đến các loại giá trị phi thị trường khác nhau của nông nghiệp (Hình 2).

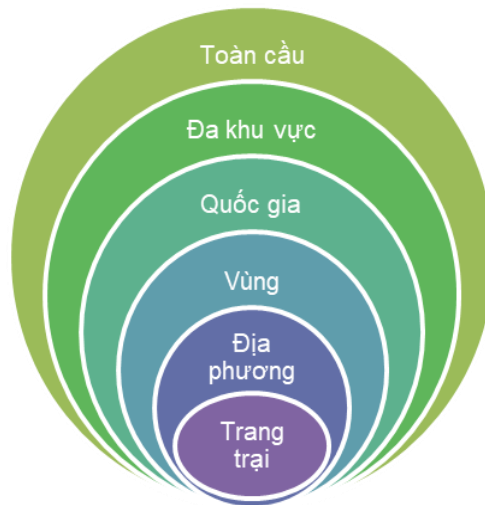

Hình 1. Chức năng của ngành nông nghiệp

Nguồn: Sakuyama (2003).

Hình 2. Giá trị phi thị trường của ngành nông nghiệp

Nguồn: Cairol & cs., (2009)

Hình 3. Mô hình nông nghiệp lan toả đa giá trị theo phạm vi không gian

Renting & cs. (2009) cũng nhấn mạnh đến cách tiếp cận thị trường này trong nghiên cứu của mình. Nghiên cứu này quan tâm nhiều hơn đến ý nghĩa và tầm quan trọng của các giá trị phi thị trường này và đề xuất các chính phủ cần có cơ chế để quản lý việc duy trì ổn định việc cung ứng các giá trị này trong thực tế.

2.3. Tiếp cận theo đối tượng hưởng lợi

Có thể nói, các giá trị mà ngành nông nghiệp tạo ra là nhằm phục vụ cho đời sống con người. Vậy, con người đó là ai? Có thể tiếp cận con người đó theo hai góc độ: theo phạm vi không gian và theo vị trí, vai trò của họ trong chuỗi giá trị.

Cairol & cs. (2009), Wilson (2009) và Song & cs. (2020) cùng đề cập đến cách tiếp cận nông nghiệp đa giá trị dựa vào phạm vi không gian địa lý mà giá trị được tạo ra và sử dụng. Các nghiên cứu gợi mở rằng, trong bối cảnh hội nhập quốc tế và toàn cầu hoá, các hệ thống nông nghiệp, chuỗi giá trị nông sản toàn cầu dần hình thành và phát triển. Do vậy, đóng góp của ngành nông nghiệp sẽ không chỉ bao gồm các giá trị “trực tiếp” mà nó tạo ra ở quy mô “nhỏ hẹp” (ví dụ: cấp độ trang trại, cộng đồng và khu vực nông thôn nói riêng) mà còn có thể bao gồm các giá trị “gián tiếp” ở cấp độ khu vực, quốc gia và toàn cầu (Hình 3).

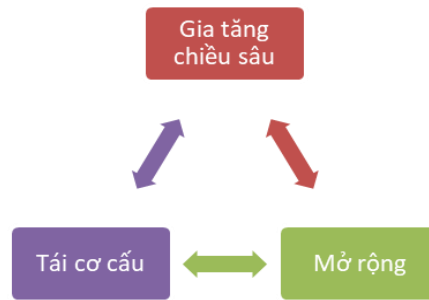
Ở một góc độ khác, Renting & cs. (2009) và Song & cs. (2020) đặc biệt nhấn mạnh đến vị trí, vai trò của đối tượng hưởng lợi từ các giá trị mà ngành nông nghiệp mang lại. Cách tiếp cận này chỉ ra rằng nông nghiệp có thể mang lại lợi ích cho nhiều chủ thể khác nhau trong hệ thống nông nghiệp nói chung và trong từng chuỗi giá trị nông sản nói riêng. Không chỉ là người nông dân, chủ trang trại được hưởng lợi ích mà các tác nhân khác trong chuỗi như doanh nghiệp cung ứng đầu vào, các tác nhân trung gian trong khâu phân phối, tiêu thụ sản phẩm, doanh nghiệp xuất khẩu và cả người tiêu dùng cuối cùng đều được chia sẻ lợi ích, giá trị.

3. QUAN ĐIỂM VỀ PHÁT TRIỂN NÔNG NGHIỆP ĐA GIÁ TRỊ

Nghiên cứu của Ploeg & Roep (2003) nhấn mạnh ngoài các hoạt động sản xuất nông nghiệp truyền thống cốt lõi, ý tưởng nông nghiệp đa giá trị có thể gắn với quan điểm phát triển nông thôn thông qua ba chiến lược như mô tả ở hình 4. Mô hình nông nghiệp đa giá trị trên tập trung chủ yếu vào cấp độ trang trại - được xác định như là nhân tố trung tâm để hướng tới phát triển nông thôn “mới”, cho phép sự kết nối của nông nghiệp với thiên nhiên và xã hội nói chung. Theo đó, chiến lược “gia tăng chiều sâu” bao gồm các hoạt động như áp dụng quy trình sản xuất hữu cơ, áp dụng công nghệ chế biến sau thu hoạch tại trang trại hoặc hình thành các chuỗi cung ứng thực phẩm ngắn, tin cậy

nhằm hướng tới nâng cao chất lượng, thị trường, giá trị của nông sản. Chiến lược “mở rộng” về các kết nối và mối quan hệ được thiết lập ở khu vực nông thôn hàm ý việc cung cấp các dịch vụ mới, chẳng hạn như dịch vụ phi nông nghiệp như du lịch nông nghiệp và nông nghiệp xã hội nhằm bổ sung cho các hoạt động nông nghiệp chính. Chiến lược “tái cơ cấu” nguồn lực sản xuất hướng tới việc tăng cường sử dụng nguồn lực tự nhiên sẵn có, hạn chế sử dụng nguồn lực bên ngoài, hay sử dụng một cách tiết kiệm nguồn lực như trong mô hình nông nghiệp tuần hoàn. Ba chiến lược này, có thể được áp dụng riêng lẻ hoặc tất cả cùng nhau, góp phần giảm chi phí và sự phụ thuộc của trang trại vào thị trường kinh doanh nông nghiệp và tái kết nối nông dân với người tiêu dùng cuối cùng. Bằng cách làm sáng tỏ những vấn đề này, MFA “có thể mở ra một góc nhìn mới và sáng tạo” về vai trò của các hoạt động nông nghiệp trong việc thúc đẩy phát triển khu vực nông thôn, đồng thời chỉ ra sự phối hợp hiệu quả giữa các chức năng khác nhau của nông nghiệp và phát triển các mối quan hệ giữa phát triển bền vững kinh tế, xã hội và môi trường. Nghiên cứu của Jung (2020) đã mở rộng ba chiến lược phát triển nông nghiệp đa giá trị mà Ploeg & Roep (2003) đề xuất ở bên trên với 11 giải pháp cụ thể để chứng minh việc phát triển nông nghiệp đa giá trị có thể mang lại thu nhập tăng thêm cho các trang trại ở Hàn Quốc song song với các giá trị nông nghiệp truyền thống. Nghiên cứu này cũng gợi ý rằng chiến lược tái cơ cấu nguồn lực cần được ưu tiên để tăng các giá trị về mặt môi trường.

Tohidyan & Rezaei-Moghaddam (2019) đã so sánh và phân tích các giai đoạn phát triển của nền nông nghiệp ở các nước. Nghiên cứu đã chỉ ra xu hướng phát triển của nền nông nghiệp các nước là đi từ mô hình nông nghiệp chú trọng năng suất, sang mô hình nông nghiệp hậu năng suất và đến nay là mô hình nông nghiệp đa chức năng. Nghiên cứu cũng nhấn mạnh vào các quan điểm phát triển cụ thể liên quan đến các khía cạnh: đặc điểm của nông trại, đặc điểm của các hoạt động sản xuất nông nghiệp cũng như vai trò của nông dân.

Nguồn: Ploeg & Roep (2003).

Hình 4. Ba chiến lược phát triển nông nghiệp đa giá trị ở cấp nông hộ

Bảng 1. Sự chuyển đổi của mô hình sản xuất nông nghiệp

Quan điểm	Mô hình nông nghiệp chú trọng năng suất	Mô hình nông nghiệp hậu năng suất	Mô hình nông nghiệp đa chức năng
Đặc điểm của nông trại	Nông trại là một biểu hiện của đơn vị kinh tế nông nghiệp	Nông trại là một biểu hiện của nông nghiệp sinh thái	Nông trại là một biểu hiện của đơn vị kinh tế nông nghiệp sinh thái gắn với một bối cảnh xã hội cụ thể
Đặc điểm của sản xuất	Sản xuất nông nghiệp chuyên canh	Sản xuất nông nghiệp gắn với nhiều loại hình hàng hoá	Sản xuất nông nghiệp gắn với cung cấp dịch vụ đa chức năng ở nông thôn
Vai trò của nông dân	Nông dân là nông dân	Nông dân là người quản lý môi trường và cảnh quan thiên nhiên	Nông dân hoạt động như một chủ doanh nghiệp: là người quản lý môi trường và cảnh quan thiên nhiên đồng thời là doanh nghiệp ở nông thôn

Nguồn: Tohidyan & Rezaei-Moghaddam (2019).

Bảng 2. Một số mô hình nông nghiệp đa giá trị đang được triển khai

	Mô hình đa giá trị	Hiệu quả
Hà Nam: Mô hình nuôi cá sông trong ao: Sạch môi trường, lợi nhà nông	Hợp tác xã sông trong ao Hải Đăng, thôn Bút Sơn, xã Thanh Sơn, huyện Kim Bảng, có 10ha diện tích ao nuôi, với 8 máng nuôi cá; sản lượng mỗi năm thu được khoảng 200 tấn cá tươi	Diện tích bề nuôi nhỏ nên rất thuận tiện trong quản lý môi trường, giảm lượng thức ăn và hóa chất, cũng như thuận lợi trong thu hoạch. Phương pháp này tạo môi trường nước sạch, hầu như không phải thay nước trong vòng 5-6 năm, tỷ lệ cá sống đạt khoảng 95%, tỷ lệ dịch bệnh thấp, cá tăng trưởng nhanh, thịt săn chắc. Hiệu quả về năng suất tăng từ 3-4 lần so với nuôi truyền thống.
Nghệ An: Trồng xen bí và ngô sinh khối để tăng giá trị	Ở xã Quỳnh Liên (huyện Thanh Chương): Vụ đông xuân, diện tích bí xanh lên đến 10ha nhưng vụ thu đông người dân chỉ trồng 2ha, trồng thêm ngô sinh khối bán cho các trang trại chăn nuôi	Xen canh rau và màu để tăng giá trị cho sản phẩm nông sản và hài hòa “cung – cầu” là một trong những phương pháp mà người nông dân lựa chọn, cách làm này cũng nên nhân rộng để người nông dân đỡ thiệt hại khi sản phẩm thu hoạch thì nhiều, nhưng giá thì lại xuống thấp không đảm bảo được thu chi và có lãi.
Thanh Hoá: Thu nhập cao từ mô hình trồng nho kết hợp thăm quan trải nghiệm	Ở xã Xuân Du, huyện Như Thanh: mô hình trồng nho Hạ đen ban đầu diện tích khoảng 4.000m ² , chi phí đầu tư khoảng 500 triệu đồng, kết hợp du lịch trải nghiệm	Ngoài thu nhập từ nho hàng trăm triệu/năm, trung bình mỗi ngày, vườn nho đón khoảng vài trăm khách, mang về doanh thu khoảng 20 triệu đồng/ngày.

Nguồn: kinhtenongthon.vn (2023a; b; c).

Nghiên cứu của Cairol & cs. (2009) và Renting & cs. (2009) đều chỉ ra rằng phát triển nền nông nghiệp đa giá trị tức là có thể khai

thác hết các tiềm năng sẵn có của ngành. Quá trình này có thể đóng góp đáng kể vào việc thực hiện các mục tiêu phát triển bền vững mà Liên

hiệp quốc đã khuyến nghị như các mục tiêu về mục tiêu SDG1 về “Xoá nghèo”, SDG2 về “Không còn nạn đói” và SDG15 về “Đa dạng sinh học” (Song & cs., 2020). Quan điểm của các tác giả này cho rằng các giá trị tiềm năng của ngành nông nghiệp cần được khai thác trên cơ sở đặt trong một quy hoạch, chiến lược tổng thể của một quốc gia, khu vực với sự ưu tiên, bố trí, sắp xếp, khai thác sử dụng nguồn lực một cách bài bản, khoa học và hiệu quả. Trước tiên là đối với quy hoạch sử dụng đất, nông nghiệp là một ngành, lĩnh vực gắn chặt với quá trình sử dụng đất. Tuy nhiên, mỗi mục đích sử dụng đất đai khác nhau mang lại giá trị đóng góp khác nhau phục vụ sự phát triển bền vững của con người. Do vậy, các tác giả đề cập đến việc cần hoàn thiện quy hoạch sử dụng đất đai một cách dài hạn và hiệu quả. Bên cạnh đó, vai trò của khoa học công nghệ cũng vô cùng quan trọng, cần có những đầu tư cho nghiên cứu công nghệ cao phục vụ sản xuất nông nghiệp hướng tới gia tăng giá trị trên mỗi đơn vị diện tích sản xuất. Mặt khác, các nghiên cứu cũng cho rằng để phát triển được nền nông nghiệp đa giá trị thì sự “liên kết” giữa các khu vực kinh tế, giữa các tác nhân trong chuỗi giá trị và giữa các nhóm tác nhân trong cùng nhóm lợi ích cần phải được thắt chặt hơn nữa.

4. GIẢI PHÁP THÚC ĐẨY TRIỂN KHAI NÔNG NGHIỆP ĐA GIÁ TRỊ Ở VIỆT NAM

Theo “Chiến lược Quốc gia về tăng trưởng xanh giai đoạn 2021-2030, tầm nhìn 2050” vừa được Chính phủ ban hành năm 2021, ngành nông nghiệp đã xác định được yêu cầu chuyển đổi từ “tư duy sản xuất” sang “tư duy kinh tế”, hướng tới những “giá trị xanh” được tạo nên từ “chuyển đổi xanh, tiêu dùng xanh, kinh tế xanh”. Song song với mục tiêu duy trì, cải thiện năng suất, sản lượng, nền nông nghiệp cần phát triển tích hợp “đa giá trị”. Tích hợp đa giá trị là tạo ra giá trị gia tăng tối ưu trên một đơn vị diện tích canh tác, trong điều kiện đất nông nghiệp ngày càng thu hẹp diện tích và chịu tác động từ biến đổi khí hậu, thiên tai, dịch bệnh; khai thác hiệu quả các nguồn lực khoa học công nghệ, đổi

mới sáng tạo, chuyển đổi số; giữ gìn và phát huy bản sắc văn hoá - xã hội, tạo thành thương hiệu cho sản phẩm nông nghiệp, nông thôn.

Trong thực tế, một số mô hình nông nghiệp đa giá trị đã hình thành và bước đầu đem lại những giá trị nổi bật cho cả hộ nông dân và cho xã hội (Bảng 2). Trước hết là giá trị đối với các hộ nông dân: khả năng thanh khoản liên tục (trong năm) do các nguồn thu từ các hoạt động nông nghiệp khác nhau; có thu nhập tăng thêm từ các dịch vụ khác nhau (du lịch, câu cá, trải nghiệm); có đủ điều kiện nhận trợ cấp hỗ trợ từ sản xuất thân thiện với môi trường; nâng cao khả năng chống chịu với các rủi ro; xây dựng được hình ảnh và vị trí tốt hơn đối với người tiêu dùng và các đối tác. Tuy nhiên, bên cạnh đó, việc phát triển nông nghiệp đa giá trị đối với cấp độ nông hộ còn gặp nhiều khó khăn: việc thành lập một trang trại đa chức năng đòi hỏi đầu tư nguồn vốn lớn, việc quản lý trang trại với các biện pháp canh tác có ứng dụng khoa học công nghệ phức tạp còn chưa phù hợp với trình độ lao động nông nghiệp hiện tại, người nông dân gặp khó khăn do thực tế việc quản lý cung cấp dịch vụ hoàn toàn khác với việc quản lý sản xuất nông sản thông thường.

Do vậy, các giải pháp khuyến nghị cho phát triển nông nghiệp đa giá trị trong thời gian tới bao gồm:

Thứ nhất, cần xác định rõ quan điểm, chủ trương và định hướng phát triển nông nghiệp đa giá trị với sự tính toán, ưu tiên cho những giá trị cốt lõi, giá trị cấp thiết và phù hợp nhất với tiềm năng và mục tiêu hội nhập của ngành nông nghiệp ở cấp độ quốc tế, quốc gia, vùng và từng địa phương ở giai đoạn hiện nay. Việc xác định rõ quan điểm, chủ trương và định hướng cần được thực hiện tuân thủ theo từng cách tiếp cận (từ tiếp cận theo đối tượng hưởng lợi, tiếp cận theo thị trường và tiếp cận theo chức năng). Tiếp cận theo đối tượng hưởng lợi để xác định rõ tiềm năng và ưu tiên của ngành phù hợp với mục tiêu chiến lược về phát triển bền vững của phạm vi cụ thể. Tiếp cận thị trường để giúp xác định lợi ích, chi phí về kinh tế, xã hội, môi trường cụ thể, từ đó có thể tính toán các phương án huy động, phân bổ và sử dụng nguồn lực phù

hợp, đặc biệt là nguồn lực đất đai và vốn. Tiếp cận theo chức năng để giúp xác định các ưu tiên về đầu tư, ứng dụng khoa học công nghệ, thu hút nguồn lao động và triển khai các giải pháp quản lý, quản trị một cách hiệu quả.

Thứ hai, phát triển nông nghiệp đa giá trị cần được xác định là mục tiêu chiến lược cấp quốc gia và cần có sự chung tay, vào cuộc trên cơ sở phát triển liên kết chặt chẽ giữa các cấp chính quyền, các ngành, lĩnh vực, các địa phương và tác nhân khác nhau. Bởi lẽ các giá trị được tạo ra đó sẽ phục vụ đem lại lợi ích cho tất cả các bên.

Thứ ba, cần hỗ trợ, nâng cao nhận thức và năng lực của các hộ nông dân, tác nhân trung tâm của chuỗi giá trị hiểu rõ được sự cần thiết, quan điểm, có thể áp dụng giải pháp phù hợp trong thay đổi phương thức sản xuất và cung cấp dịch vụ nông nghiệp. Cần có những giải pháp để hỗ trợ hình thành và phát triển nông dân kiểu mới, có tư duy và năng lực quản lý nông trại quy mô lớn để nâng cao hiệu quả sản xuất, kinh doanh, gia tăng giá trị đóng góp cho nền kinh tế - xã hội - môi trường.

5. KẾT LUẬN

Phát triển nông nghiệp đa giá trị là chủ trương đúng đắn của Đảng và Nhà nước ta được đặt ra trước bối cảnh nhiều cơ hội và thách thức mới đang diễn ra đối với ngành nông nghiệp nói riêng và kinh tế khu vực nông thôn nói chung. Bởi lẽ để hướng tới đạt được mục tiêu phát triển bền vững thì giá trị thị trường (giá trị kinh tế) từ sản xuất hàng hoá thô chưa đủ, mà còn phải quan tâm đến những giá trị phi thị trường (giá trị về mặt xã hội, văn hoá, bảo vệ tài nguyên, môi trường). Cách tiếp cận nông nghiệp đa giá trị, hay đa chức năng đã được nhiều nhà khoa học, nhà hoạch định chính sách trong và ngoài nước nghiên cứu, có thể được tiếp cận theo ba góc độ khác nhau: theo chức năng, theo thị trường, theo đối tượng hưởng lợi. Mỗi quan điểm tiếp cận đem lại ý nghĩa khác nhau đối với việc tư vấn cho các nhà hoạch định chính sách. Một số mô hình nông nghiệp nông nghiệp đa giá trị đã được triển khai và đạt được những thành tựu

nhất định, tuy nhiên các mô hình mới dừng lại ở quy mô thí điểm, nhỏ lẻ. Để nông nghiệp đa giá trị thực sự được triển khai ở phạm vi rộng và hiệu quả thì cần chú trọng thực hiện ba nhóm giải pháp: (1) xác định rõ quan điểm, chủ trương và định hướng phát triển nông nghiệp đa giá trị với các mục tiêu ưu tiên cụ thể; (2) phát triển liên kết chặt chẽ giữa các tác nhân liên quan; (3) hỗ trợ, nâng cao nhận thức và năng lực quản trị kinh doanh nông nghiệp của các hộ nông dân. Các giải pháp này cần được thực hiện nhất quán trên cơ sở xác định rõ chiến lược phối hợp hiệu quả giữa: mở rộng, tái cơ cấu và gia tăng chiều sâu trong các hoạt động sản xuất và kinh doanh nông nghiệp ở nông hộ.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- Ban chấp hành Trung ương khóa XIII. (2022). Nghị quyết số 19-NQ/TW ngày 16/6/2022, hội nghị lần thứ năm của Ban chấp hành trung ương khóa XIII về nông nghiệp, nông dân, nông thôn đến năm 2030, tầm nhìn đến năm 2045.
- Bộ NN&PTNT (2021). Dự thảo lần 5: Chiến lược phát triển nông nghiệp nông thôn bền vững giai đoạn 2021-2030 tầm nhìn đến 2050.
- Cairol D., Coudel E., Knickel K., Caron P. & Kröger M. (2009). Multifunctionality of Agriculture and Rural Areas as Reflected in Policies: The Importance and Relevance of the Territorial View. *Journal of Environmental Policy & Planning*. 11(4): 269-289. doi.org/10.1080/15239080903033846.
- Cristian M.B. & Sorinel C. (2012). Agriculture, Environment and Sustainable Development of Rural Areas. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*. 2(9): 230-240.
- Harris D. & Fuller D. (2014). *Agriculture: Definition and Overview*. Springer. pp.104-113. doi.org/10.1007/978-1-4419-0465-2_64.
- Jung H. (2020). Estimating the social value of multifunctional agriculture (MFA) with choice experiment. *Agricultural Economics (Zemědělská Ekonomika)*, 66(3): 120-128. doi.org/10.17221/147/2019-AGRICECON.
- Lê Minh Hoan (2021). Nền nông nghiệp cần phát triển tích hợp “đa giá trị.” *Nông Nghiệp Việt Nam*. Truy cập từ <https://nongnghiep.vn/nen-nong-nghiep-can-phat-trien-tich-hop-da-gia-tri-d304454.html> ngày 12/03/2024.
- Musa A (2018). *Agriculture definition, Importance, and Role in Economy*. Basic Agricultural Study.

- Retrieved from <https://agriculturistmusa.com/agriculture-definition-importance-and-role> on Dec 15, 2023.
- Nazzaro C. & Marotta G (2010). Multifunctionality and value creation in rural areas of southern Italy. *Rural Development: Governance, Policy Design and Delivery*. 118th EAAE Seminar, Ljubljana, Slovenia.
- Nguyễn Thị Thu Quỳnh, Trần Đức Viên, Nguyễn Hữu Nhuận, Nguyễn Thị Minh Hiền, Nguyễn Minh Đức, Dương Nam Hà, Nguyễn Thị Minh Thu, Lưu Văn Duy, Lê Phương Nam, Bùi Thị Khánh Hoà, Trần Mạnh Hải & Đặng Nam Phương (2022). Tổng quan bối cảnh và giải pháp cho phát triển bền vững nông nghiệp, kinh tế nông thôn và nông dân. *Tạp chí Khoa học Nông nghiệp Việt Nam*. 20(10): 1415-1426.
- OECD (2001). *Multifunctionality: Towards an Analytical Framework*. OECD. <https://doi.org/10.1787/9789264192171-en>.
- OECD & FAO (2023). *OECD-FAO Agricultural Outlook 2023-2032*. OECD. <https://doi.org/10.1787/08801ab7-en>.
- Ploeg J.V. & Roep D (2003). Multifunctionality and rural development: The actual situation in Europe. *ResearchGate*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/258375349_Multifunctionality_and_rural_development_the_actual_situation_in_Europe on Dec 15, 2023.
- Pradhan P., Callaghan M., Hu Y., Dahal K., Hunecke C., Reusswig F., Lotze-Campen H. & Kropp J.P (2023). A systematic review highlights that there are multiple benefits of urban agriculture besides food. *Global Food Security*. 38: 100700. <https://doi.org/10.1016/j.gfs.2023.100700>.
- Renting H., Rossing W.A.H., Groot J.C.J., Van Der Ploeg J.D., Laurent C., Perraud D., Stobbehaar D.J. & Van Ittersum M.K (2009). Exploring multifunctional agriculture. A review of conceptual approaches and prospects for an integrative transitional framework. *Journal of Environmental Management*. 90: S112-S123. doi.org/10.1016/j.jenvman.2008.11.014.
- Sakuyama T. (2003). Multifunctionality of Agriculture in Comparative Perspective-Priorities and Policy Instruments in Developed World-. *Journal of Rural Planning Association*. 22(1): 37-45. doi.org/10.2750/arp.22.37.
- Sivini S. & Vitale A. (2023). Multifunctional and Agroecological Agriculture as Pathways of Generational Renewal in Italian Rural Areas. *Sustainability*. 15(7): 5990. doi.org/10.3390/su15075990.
- Song B., Robinson G. & Bardsley D. (2020). Measuring Multifunctional Agricultural Landscapes. *Land*. 9(8): 260. doi.org/10.3390/land9080260.
- Tổng cục Thống kê (2021). Kết quả điều tra nông nghiệp, nông thôn giữa kỳ năm 2020. Truy cập từ <https://www.gso.gov.vn/du-lieu-va-so-lieu-thong-ke/2021/06/thong-cao-bao-chi-ve-ket-qua-dieu-tra-nong-thon-nong-nghiep-giua-ky-nam-2020> ngày 15/12/2023.
- Tổng cục Thống kê (2022). Thông cáo báo chí về tình hình kinh tế - xã hội quý IV và năm 2022. Truy cập từ <https://www.gso.gov.vn/tin-tuc-thong-ke/2022/12/thong-cao-bao-chi-ve-tinh-hinh-kinh-te-xa-hoi-quy-iv-va-nam-2022> ngày 15/12/2023
- Tổng cục Thống kê (2023). Báo cáo tình hình kinh tế - xã hội tháng 10 và 10 tháng năm 2023 (Số 413/BC-TCTK).
- Tran Cong Thang (2024). Multi-value agriculture is the direction of the future. Retrieved from <https://moitruongachau.com/en/multi-value-agriculture-is-the-direction-of-the-future.html> on Mar 14, 2024.
- Trần Đức Viên (2023). Phát triển nông nghiệp Việt Nam: Vấn đề đặt ra và một số giải pháp. *Tạp chí Cộng sản*. Truy cập từ <https://www.tapchicongsan.org.vn/web/guest/kinh-te/-/2018/828917/phan-trien-nong-nghiep-viet-nam--van-de-dat-ra-va-mot-so-giai-phap.aspx> ngày 15/12/2023.
- Trung tâm Thông tin du lịch (2023). Đẩy mạnh khai thác tiềm năng, thế mạnh của du lịch nông nghiệp, nông thôn. *Cục Du lịch Quốc gia Việt Nam*. Truy cập từ <https://vietnamtourism.gov.vn/post/48519> ngày 17/01/2024.
- Wilson G.A (2009). The spatiality of multifunctional agriculture: A human geography perspective. *Geoforum*. 40(2): 269-280. doi.org/10.1016/j.geoforum.2008.12.007.